

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SEN A OBRAZNOST PODLE MICHELA FOUCAULTA

**DREAMS, DREAMING AND FIGURATIVENESS ACCORDING TO
MICHEL FOUCAULT.**

Vedoucí diplomové práce: Roman Kubička, akad. malíř
Konzultant: Dominika Sládková M.A.
Autor diplomové práce: Alena Krupičková
Studijní obor VV-OV/ZS
Rok obhajoby 2009

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2009

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma „Sen a obraznost podle Michela Foucaulta“ vypracovala samostatně pod vedením paní Dominiky Sládkové M.A. a pana Romana Kubičky, akad. malíř. K práci jsem použila literatury a pramenů uvedených v seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 20. dubna 2009

.....
podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Dominice Sládkové M. A. a panu Romanu Kubičkovi akad. mal. za ochotu, cenné připomínky a podmínky. Svým rodičům za materiální podporu a Tomáši Tupému za konstruktivní kritiku.

V obrazivosti nejsem poslušný sám sebe, nejsem svým pánem, z toho jediného důvodu, že jsem sám sobě vydán na pospas.“

Michel Foucault

Anotace

Diplomová práce se skládá ze dvou částí. Praktická část s názvem Snění, je cyklus 10 černobílých fotografií většího formátu propojených s kresebnými zásahy. Fotografie jsou zvětšovány klasickým způsobem na RC podložku s matným povrchem. Kresebné zásahy sjednocují celý cyklus v celek. Dále přikládám doprovodné fotografie malého formátu jako skicy. Cyklus fotografií zachycuje podstatu snění v návaznosti na filozofické dílo Michela Foucaulta SEN A OBRAZNOST, o němž pojednává teoretická část.

Abstract

The final paper is composed of two parts. The practical part titled 'Dreams and Dreaming' is a cycle of ten large-scaled monochromatic exposures mutually interconnected by the means of lineation. Exposures were enlarged by the traditional way, on the surface of RC matt sheets. The lineation joints the exposures of the cycle into one theme. Smaller exposures are attached as drafts. The cycle of exposures captures the essence of dreaming in relation to the Michael Foucault's work translated into Czech as SEN A OBRAZNOST (since this work was written solely as an introduction to the work of Ludwig Binswanger, *Le rêve et l'existence*, the French title is unavailable), which is analysed in the theoretical part of the paper.

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. SEN	8
3. PAUL MICHEL FOUCAULT.....	9
3.1. Sen a obraznost	10
3.2. Michel Foucault a spor o strukturalismus	11
4. SEN A OBRAZNOST.....	12
4.1. Obrazivost, obraznost, obraz	13
5. OBRAZ A OBRAZIVOST	15
5.1. Sedm smrtelných hříchů	18
6. HLAVNÍ HŘÍCHY.....	19
6.1. Pýcha	20
6.2. Lakota	20
6.3. Smilstvo	20
6.4. Závist	21
6.5. Obžerství	21
6.6. Hněv	21
6.7. Lenost	22
7. PSYCHOANALÝZA SIGMUNDA FREUDA	23
8. POHYBY, SMĚRY A LINIE	24
8.1. Grafický záznam pohybu existence	25
8.2. Cykloida	27
9. VÝTVARNÉ POJETÍ	29
9.1. Idea cyklu fotografií	29
9.2. Fotografický cyklus	30

9.3. Technické údaje o zhotovených fotografiích.....	32
10. ZÁVĚR	33
11. SEZNAM LITERATURY	34
12. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	35

1. ÚVOD

Řekne-li se sen, v mnohých z nás toto slovo vzbudí nějakou emoci či obrazovou představu. Výjev ze snu třeba z předešlé noci. Téměř většina z nás má osobní zkušenost se snem, sněním. V této chvíli je pro mne prioritní právě onen „obrazový vjem“. Cílem mé práce ovšem není zobrazení výjevu snového charakteru, či absurdna, iracionality a dění nemožného, jak by snad sám název v prvopočátcích vybízel. Mým cílem je ztvárnit jednu z možných podstat a jakýchsi „pralátek“ samotného obsahu snů. Důvody, *proč* jsem si zvolila tuto cestu dokládám na díle *SEN A OBRAZNOST* francouzského filozofa Michela Foucaulta, které mi bylo zároveň i inspiračním zdrojem. V kontextu se Snem a obrazností uvádím nástin Foucaultova života a filosofie. Jako prostředek pro výtvarné vyjádření tohoto tématu jsem si zvolila klasickou černobílou fotografii doplněnou o kresebné zásahy, které též vychází z koncepce pojetí Foucaultovy studie o snu. Tento způsob zpracování mi umožňuje konfrontovat na první pohled tak odlišné látky. Sen, který vnímáme jako výlet za hranice reality, něco co přesahuje nás samé. Naše bytí. Oproti snu stavím fotografii, která v průběhu svého vývoje byla chápána jako médium přesného zobrazení reality.¹ Ovšem jsem si vědoma faktu, že fotografií samozřejmě lze ztvárnit i iluzornost, „nepravdivost“, a to díky vyspělosti technologií a doby vůbec. Příkladem může být využití fotomontáže z různých komerčních důvodů.

---

¹ Chápání fotografie jako produktu prošlo mnohým názorovým pojetím. Jedním z mnoha, bylo pojetí Susan Sontag, která připodobňovala fotografii k principům platónovské Jeskyně – odraz reality. Ponejvíce se charakter fotografie vymezoval ve vztahu vůči malířství, které předčila v objektivitě vyjádření. V umění 20. století se naopak malířství inspiruje fotografií a vzniká Hyperrealismus.

2.SEN

Ještě dříve než se Foucaultovým dílem začneme zabývat, měli bychom zaostřit zorný úhel na pojem, ale i samotný akt snu oproštěného od filozofie a jakéhokoli výtvarného ztvárnění. Můžeme říci, že sněním byl obdarován skoro každý člověk a dokonce někteří vědci vedou spekulace i o snech zvířat. Sen je téměř „každodenní“ zkušeností většiny z nás. Budeme-li vést s někým dialog o snech, zajisté si vybaví nějaký pocit či obrazovou představu, děj. Tyto vjemy jsou nám blízké a vzbuzují v nás rozličné emoce.

Sen má od pradávna v lidském bytí neopomenutelnou roli. V časech, kdy lidé byli více spjatí s přírodou a jejich smysly nebyly zdaleka tak otupeny přemírou civilizačních podnětů jako dnes, měl sen „úlohu“ prorockou.² Lidé si tehdy obsahy snů vykládali jako poselství či znamení bohů té které kultury. V křesťanství poselství od Stvořitele. V těchto případech obsahy snů ovlivňovaly lidské počínání. V dnešní době, kdy lidé mají jen stěží čas sami na sebe, snům již takovou váhu nepřikládají. Což je v mnohých případech škoda. Protože právě sen je jedním z důležitých pomocníků při odkrývání problémů v hloubi psýchy jedince. Na tyto problémy se specializuje psychoanalýza, jejímž zakladatelem a otcem je Sigmund Freud. Podstatu psychoanalýzy a základní myšlenky S. Freuda v souvislosti se sny, též uvádím v práci jako nedílnou součást pohledu na toto téma. Michel Foucault v rámci pohledu na psychologii 19. století a tehdejších postojů k „problému“ zkoumání snů, se především zabývá psychoanalýzou Sigmunda Freuda .

---

² Téma původních rozměrů snové zkušenosti nepatří pouze do jisté literární, mystické či lidové tradice, dá se snadno nalézt ještě v textech Descartových a prokarteziánských. (Foucault 1995; 25)

3.PAUL-MICHEL FOUCAULT

1926-1984

Narodil se roku 1926 v Poitiers. Studoval na jezuitské Collège Saint-Stanislas. V roce 1945 přešel na École normale supérieure. V roce 1948 dokončil studium filosofie a v roce 1949 psychologie. Poté začal vyučovat jako asistent psychologie na univerzitě v Lille. Paříž opustil v roce 1955 a část svého života strávil v Uppsale, Varšavě a Hamburku. V roce 1960 se vrátil do Francie a dokončil doktorát. Jeho působištěm se stala univerzita v Clermont-Ferrand. Foucaultovým oficiálním oborem na půdě této univerzity byla psychologie. Následný posun ve Foucaultově „pedagogickém“ působení byla pozice ředitele, kterou získal ve Centre universitaire expérimental ve Vincennes. Během svého života přednášel v USA, Japonsku, Brazílii a Kanadě.

Jeho vliv na intelektuální život ve Francii trvá již třicet let. Foucault zažívá vzestup do popředí veřejného povědomí roku 1966, kdy mu vychází kniha Slova a věci. K proslavení přispělo i angažování jeho osoby v politických věcech v sedmdesátých letech. Mimo jiné psal zprávy o šáhově režimu v Íránu v roce 1978. Často bylo milně psáno, že Foucaulova tvorba je v zásadě ovlivněna jeho sexuální orientací. Tyto domněnky pocházejí nejčastěji z padesátých let, kdy byla homosexualita považována za společenské dogma. Ačkoli je pravdou, že se svojí orientací nebyl úplně vyrovnaný, z čehož plynul později vysoký zájem o psychologii a psychoanalýzu, jež se vyrovnal odborníkům na profesionální úrovni. Mnozí tento zájem spíše přikládali jeho několika pokusům o sebevraždu. Ovšem tento zájem podněcovala pouze doba, ve které se rodila nová generace myslitelů jako byl Nietzsche, Marx a právě Foucaultův tolik oblíbený Freud.

Mezi představitele filosofie 20. století, kteří měli vliv na Foucaultovu tvorbu patřil především Jean Hyppolite³, který byl jeho učitelem. Jean Hyppolite se mimo jiné hlásil i k existencialismu, což bylo významné i pro Foucaultovu tvorbu. Ve studii Sen a obraznost můžeme vnímat silnou stopu existencialismu, ale i v jiných dílech jako jsou například Dějiny sexuality. Ve Foucaultově tvorbě se odráží

---

³ Jean Hyppolite – francouzský filosof. Je autorem mnohých studií z dějin filosofie. Byl ovlivněn fenomenologií a marxismem, zkoumal povahu a působnost filosofie G. W. F. Hegela z existencialistického hlediska

antropologie člověka, vztah k dějinnosti, velký vliv klasiků jako je Platón a tím pádem vztah k estetice a existenci v návaznosti na antiku.

To co Foucaulta zajímá : „...není návrat k antice, ale my dnes.“ (Didier 2002; 341). Foucaultův zájem se soustřeďoval na historické prameny od minulosti až k přítomnosti, zajímal ho způsob jakým se zrodil moderní člověk. Studoval různé formy zkušenosti z hlediska jejich dějin. „ *Foucaultovo dílo nám prostě jen umožňuje vidět, jak se z určité zkušenosti, jež by se možná dala nazvat prvotní, zrodil intelektuální projekt, jak se ze zápasů osobního a společenského života rozvinulo dobrodružství intelektu, a to tak, že v nich nezůstal ponořen, dokázal je promyslet, přesáhnout, zproblematizovat formou otázky, ironicky zpětně navracené zpátky tazatelům: víte skutečně kým jste? Jste si jisti svým rozumem?*“ (Didier 2002; 42)

Michel Foucault zemřel 25. června roku 1984. Podlehl nemoci spojované s virem HIV, v té době ještě prakticky neznámým. Jeho blízký přítel a též filozof poválečné Francie, Gilles Deleuze, po jeho smrti čte davu shromážděnému u sanatoria, kde Foucault podlehl nemoci úryvek z Foucaultovy knihy Užívání slasti: „ *V životě existují momenty, kdy, chceme-li se dál dívat a přemýšlet, je nezbytné položit si otázku, není-li možné myslet jinak, než myslíme a vidět jinak než vidíme.*“ (Didier 2002; 339)

3.1. Sen a obraznost

S tímto názvem vyšlo dílo Michela Foucaulta jako úvod k práci Ludwiga Binswagera⁴ - Sen a existence. Možná paradoxně působí že celá tato předmluva je delší než Binswangerovo dílo samo. Binswanger již delší dobu rozvíjel myšlenku „existenční analýzy“, mezi jeho přátele patřili Jung a Freud. Foucault z Binswangerova díla vyvozuje myšlenku: „...*pro antropologické poznání konkrétního člověka je nutno dát primát snu.*“ (Didier 2002; 61). Setkání s Binswangerem znamenalo pro Foucaulta a jeho další tvorbu posun v před v jeho

---

⁴ Ludwig Binswanger, německý psycholog a filozof. Byl žákem C. G. Junga. Jeho zkoumání bylo v opozici vůči Freudovi. Binswanger se pokusil doplnit psychoanalýzu o filosofii a náboženství. Toto uvádí Ivan Blecha s ostatním kolektivem autorů ve Filosofickém slovníku 2002; 52.

myšlenkových postupech. Analýzy Ludwiga Binswangerova jsou mu nápomocny při odhalování čehosi jako hlubinné skutečnosti šílenství.

3.2. Michel Foucault a spor o strukturalismus

Strukturalismus⁵ se stal po polovině šedesátých let jakýmsi novým proudem ve filosofii. Podnětem byla strukturální antropologie Léviho-Strause, která vyšla v roce 1958. Dění kultury je vypjaté jako nikdy jindy, každý z různých intelektuálních oblastí má potřebu se k tomuto tématu vyjádřit, dát najevo svůj postoj. Foucault v té době dává provokativní rozhovor o vnímání Sartra a generace myslitelů k níž Sartr patřil. Byla to generace:... *“jejíž vášní byl život, politika, existence..., naší vášní je koncept a to, co bych nazval systém.”* (Didier 2002; 179). Foucault staví tento systém oproti Sartrovy snaze doložit všudypřítomnost smyslu *“...co nás udržuje v čase a prostoru, je systém.”* (Didier 2002; 179). Ovšem Foucault, začne nálepku strukturalismu odmítat a dokonce pokládá spojování strukturalismu s jeho osobou za útok. Vzniká řada polemik na poli filosofickém o samotném Foucaultovi a jeho postoji ke strukturalismu. Jsou ti kteří, říkají, že Foucaultovi nálepka strukturalismu nenáleží. Mezi tyto zastánce patří samotný Lévi-Straus. Naopak za strukturalistu byl považovaný mnohdy i svými přáteli. Dokladem toho byl text Delauze z roku 1967, kde odpovídá na otázku : co je to strukturalismus. Samotný Foucault se tomuto sporu staví jednoznačně. *Na otázku: „Pro široké publikum platíte za kněze strukturalismu. Proč?“, odpovídá: „Jsem nanejvýš ministrant. Řekněme, že jsem zacinkal zvonkem, věřící pokleklí a nevěřící se dali do křiku. Ale mše začala dávno před tím.”* (Didier 2002; 186)

---

⁵ Strukturalismus je takový typ filosofie, který za základ považuje pojem struktury. Strukturalismus se vyskytuje i pod názvy- holismus, skladebná filosofie, funkcionalismus apod.: jejich společným rysem je zjištění, že celek není vysvětlitelný jako suma jednotlivých složek, ale že je od těchto složek kvalitativně odlišný (tj. zákonitosti celku nejsou redukovatelné na zákonitosti složek, z nichž se tento celek skládá). Takto uvádí Ivan Blecha s ostatním kolektivem autorů ve Filosofickém slovníku (2002; 385), pojmy –struktura a strukturalismus.

4. SEN A OBRAZNOST

Toto dílo mne inspirovalo svébytným uchopením problematiky snu, s nímž souvisí i procesy imaginace. V toku Foucaultova textu můžeme intuitivně vycítit sílu, která nás nutí ponořit se do svého skutečného „JÁ“ , kde nalézáme pocity, pro které máme označení jako je přesah, volnost, neopakovatelnost, svoboda. Jakousi výhodou textu Sen a obraznost je, že téměř veškerá tvrzení můžeme vztáhnout k vlastní zkušenosti. Jsem si vědoma toho, že tímto do celého zpracování „problému“ vnáším jistou část subjektivity. Ovšem do jaké míry při interpretaci filozofických textů se jí můžeme „ubránit“? Není právě subjektivita předstupněm k objektivnímu nazírání na daný problém?

Jak předesílá název, Foucault podrobuje zkoumání sen ve smyslu jeho procesu, aktu snění v souvislosti s obrazností, kterou staví oproti výslednému obrazu. Zprvu se zaobírá sněním, co jej podněcuje a zároveň ovlivňuje jeho průběh. Svá tvrzení konfrontuje i s myšlenkami jiných filozofů. *„Sny zdravého člověka jsou sny ranní“*, říkal Schelling. *Původ této myšlenky je v řeckořímské tradici a u Jamblicha je zdůvodněna takto: sen nelze považovat za božský, když se odehrává mezi výpary trávení.* (Foucault 1995; 24). Foucault se též zaměřil na „charakterové“ vlastnosti snu. Řeší vztahy mezi smyslem a symbolem, obrazem a významem, obrazem a obrazností. *„ Smysl snu se souvisle rozvíjí od šifry zdání k modalitám existence. Vyžaduje nové vymezení vztahů mezi smyslem a symbolem, obrazem a významem – krátce nové pojímání manifestace významů.“* (Foucault 1995; 10)

Jelikož mým cílem je na toto téma se i výtvarně vyjádřit, pojmy jako je obraz a význam nemohu nechat v pozadí nepovšimnuty. Právě tyto vlastnosti jsou u výtvarného pojetí, vlastnostmi prioritními. Člověku jsou přístupny jen jedním smyslem – zrakem, budeme-li se pohybovat ve spektru dvourozměrného výtvarného vyjádření, což fotografie je. Vymezení pojmu „obraz“, v jedné rovině jako zprostředkovatele vizuálního vjemu snů a ve druhé rovině jako výsledného produktu fotografického procesu, je určující pro následný vývoj praktické části mé diplomové práce. Stejně tak i vymezení pojmu „význam“. Foucault se s tímto problémem vyrovnává takto: *„Sen je funkční směs a vkládá-li se význam do obrazů, které se překládají přes sebe a které si protiřečí, je to přidáváním a násobením smyslů.*

*Obrazná plastičnost snu je pro smysl vycházející najevo jen formou jeho rozpornosti.“ (Foucault 1995; 12). Zatímco Foucault hovoří o obraznosti snu jako o rozpornosti, Benedikt Spinoza obraznost snu definuje jako prostředek transcendence lidského bytí.“ *Sen jako každá obrazná zkušenost je tedy specifickou formou zkušenosti, nedá se úplně rekonstruovat psychologickou analýzou a její obsah označuje člověka jako transcendovanou bytost. Obraznost je znamením transcendence a sen je zkušeností této transcendence ve znamení obraznosti.“ (Foucault 1995; 26)**

Co se týče smyslu, symbolu a významu snů, Foucault tvrdí, že přemíra smyslů ale i vkládaných významů, může samotný obraz rozmělnit či být pro samotný obraz snu nepodstatná. *„Obraz se vyčerpává mnohostí smyslů. Morfologická struktura, prostor v němž se rozvíjí, časový rytmus vývoje, krátce svět, který s sebou nese – to všechno neplatí, pokud to není narážkou na smysl.“ (Foucault 1995; 12). Foucault nakonec dochází k závěru, že samotný smysl snů nelze odhalit v obsahu obrazu. V těchto místech se odvolává na Freuda, který chápal, že samotný „fantazijní/iracionální snový výjev daleko více skrývá, nežli odhaluje „...a je jen kompromisem plným rozporů.“ (Foucault 1995; 63). S přispěním Freudovy psychoanalýzy Michel Foucault přikládá snům-snění, důležitost v rozměru lidského bytí v rámci pojetí dějin a lidského bytí tady. Sny dle Foucaulta mají tu moc směřovat nás na cestě naší existence. „Proto je primát snu pro antropologické poznání konkrétního člověka absolutní.“ (Foucault 1995; 65)*

4.1. Obrazivost, obraznost, obraz

Celý Foucaultův text protínají termíny, obraznost, obraz a obrazivost, které jsou pro jeho význam zásadní. Obraznost, obrazivost a obraz jsou základními kameny při „výstavbě“ snu. Při pohledu na tato slova, jako bychom podvědomě tušili jejich významy. Ovšem máme-li je vyslovit na hlas, „zhmotnit je“, pociťujeme náhle nedostatek vhodných výrazů na jejich objasnění. Pro upřesnění jejich významů Foucault užil ve své studii, příklad snu, na kterém doložil „funkce“ těchto výrazů.

Obrazivost, je nám jakýmsi světem, kde se odehrává veškeré dění naší imaginace-představ. Obrazivost, si dovolím, nazvat silou, jež podněcuje k pohybu naše nevědomí k imaginaci. Foucault uvádí, že obrazivost se týká výhradně jen a jen nás samotných. My jsme ti, kdo udávají směr dění ve snech. I když se nám může zdát o našem příteli, my jsme ve výsledku nakonec jím samým. „ *A protože všude nacházím a potkávám sebe sama, mohu v obrazivosti dešifrovat zákon svého srdce a svůj osud...*“ (Foucault 1995; 58)

Obraznost též souvisí s představováním, mohli bychom ji nazvat výsledkem aktu představování? Do obraznosti se promítá i zkušenost z vnímání v bdělém stavu. Obraznost do pohybu uvádějí naše touhy, přání, stesky, radost, lítost na něčím nebo nad někým. Foucault udává příklad stesku po příteli a jeho nepřítomností. Tyto faktory vedou ke snění a pohybu naší existence vstříc k vyřešení či uspokojení naší touhy po shledání se přítelem.

Obraz Foucault ve své studii pojímá jako prvek, který není ve snu příliš podstatný. Privilegium před obrazem mají již výše zmíněná obrazivost a obraznost. Obraz zde zaujímá v podstatě nevděčnou úlohu nežádoucího, jež ničí úsilí obrazivosti. Přičemž je to právě obraz, který nám utkví v paměti po probuzení ze snu. Díky němu můžeme ostatním sdělit co se nám zdálo. Nebo tomu tak není? „*Obraz nevystupuje v okamžiku vrcholení obrazivosti, nýbrž když se rozpadá.*“ (Foucault 1995; 61). Dále co se týče obrazu, si Foucault pokládá otázku, zda je sen, jak se nám jeví složen z pásma obrazů? Přiznává, že jsme si schopni vybavit sen prostřednictvím obrazů. Avšak, vzpomeňme si na nějaký svůj sen. Vybaví se nám kontinuální děj podobný filmovému příběhu? Ne. Jsou to pouhé střepy nenavazující na sebe a mnohdy nám zprvu nedávají ani smysl. Foucault dokládá: „*Tyto skutečnosti ani zdaleka nedokazují, že by obraz tvořil osnovu snu, ukazují obraz jako snímek obrazivosti snu způsobem, jak se bdělé vědomí vrací ke svým snovým momentům*“ (Foucault 1995; 63). Obraz je tedy pouze výsledkem úsilí našeho bdělého vědomí, přetvořit pohyb obrazivosti do námi již pochopitelných a v realitě vnímatelných „vzorců“.

Jak jsme zjistili obrazivost, obraznost a obraz jsou vzájemně propojeny , ale také ve sporech, nejvíce v rozporu je obrazivost a obraz, který pro obrazivost znamená jisté nebezpečí, odcizení od původní podstaty snu.

5. OBRAZ A OBRAZIVOST

Část textu, kde Foucault, pod drobnohledem zkoumá obraz a obraznost – obrazivost, byla pro moji práci stěžejním inspiračním zdrojem. Zde vymezuje obraz jako prvek, který ubíjí veškerou podstatu snu. Jeho latentnost, pomíjivost a nedotknutelnou křehkost. „ *Obraz je lest vědomí, které nechce imaginovat, je okamžikem malomyslnosti v těžkém úsilí obrazivosti.* “ (Foucault 1995; 61). Tyto teze mi vyvrátily prvoplánovou myšlenku, zobrazit na fotografiích motiv – výjev ze snu. Takové pojetí zpracování by ovšem popíralo celou podstatu Foucaultových myšlenek. „ *Mít obraz, představu znamená tedy vzdát se představování a obrazivosti.* “ (Foucault 1995; 61). Tato tvrzení mi dala impulz směřovat obsah praktické části jinou cestou. Obsahy fotografií by neměly podněcovat divákovi spekulace co se asi tak dotyčnému zdálo, ale naopak rozpohybovat jeho hybnou sílu fantazie - co se nám může zdát za daných okolností.

Jak jsem výše zmínila, již v antických dobách přikládali význam zdánlivě nesouvisejícím podnětům, které ovlivňovaly dění v našich snech. Domnívám se, že jednou z takových příčin mohou být i lidské pudy a jejich míra každodenního potlačování v nás samých. Podobného názoru byl i Imanuel Kant: „ *Člověk po celý svůj život umravňuje své pudy...* “⁶ Tato míra zapření lidské přirozenosti a snad i jisté míry animálnosti se logicky musí někde projevit. V průběhu dne jsme schopni plně ovládat své přirozené já v mezích konvencí a společností vymezeného morálního jednání. Ovšem, když se den překlene v noc a my se ponoříme do skrytých světů nevědomí, jen stěží ovládáme v tuto dobu svojí přirozenost. Ve snech nikdo nejsme svým pánem. A proto po procitnutí ze snu nestačíme kolikrát vyjít z údivu, že jsme byli ve snu podobni lité sani, ač ve „skutečnosti“, jsme povahy mírné. Slovo

---

⁶ Hosman Zdeněk, přednášky TVVZ

skutečnost jsem uzavřela úmyslně do uvozovek, protože v tomto významu na něj musíme nahlížet s nadhledem. Ona skutečnost je ohraničena do jakýchsi mravních mantinelů, které v nás pěstují od útlého věku rodiče a později okolní společnost. Právě ve snech tyto mantinely snadno opouštíme a překračujeme. „ *I tak silná osobnost, jako byl sv. Augustin, stála v úžasu nad tím, že člověk v bdělém stavu myslí a jedná, jak to odpovídá jeho křesťanskému svědomí a morálce jeho světonázoru, zatímco ve snu vidí, zamýšlí a dělá věci, jaké by si nikdy nedovolil. Augustin děkuje Bohu, že nenese odpovědnost za obsah svých snů.*“ (Aeppli 1996; 48).

Kdybychom se chovali za bdělého stavu stejným způsobem jako ve snech, mohli bychom takové jednání považovat za selhání našich zásad? Dle křesťanského výkladu takové selhání vůči morálním či mravním zásadám je považováno za hřích. Ráda bych zde zmínila i tolik oblíbeného Freuda, na kterého Foucault často odkazoval. Freud byl toho názoru, že nám je zprostředkováno pouhé dění snu, toto Freudovo „dění snu“ můžeme přirovnat k roli obrazu ve snu u Foucaulta. Toto dění, označuje Freud za náhražku či deformaci vlastní „myšlenky snu“. Opět zde můžeme nalézt jistou podobu s Foucaultem. Domnívám se, že ona obrazivost má nemálo společného s Freudovou „myšlenkou snu“ jež je nám nevědomá. (...) „*přestrojení snu je nezbytné, aby se Já nedozvědělo o oněch asociálních a nemorálních žádostech, pudových přáních, jež jsou tak mocná a zaměřená nedovoleným způsobem.*“ (Aeppli 1996; 120) Foucault v obrazivosti spatřuje hybnou sílu, která ovlivňuje a směřuje naší existenci ke svobodě. Nemohl by být právě jeden ze způsobů spatřování svobody v odpoutání se z okovů morálních a etických norem, jež dennodenně zakoušíme? Zajisté. V každém z nás je skrytá touha porušovat pravidla, již od útlého věku zkoušíme, kde jsou ty hranice, kam až můžeme zajít v našem jednání. Tato touha doprovází lidstvo od pradávna. Ať už je zpodobněna v biblických příbězích počínaje utržením jablka Evou nebo v obyčejných pohádkových příbězích o hrdinech, jež se zprvu na svých poutích nechali obloudit vidinami bohatství či krásných žen.

Tímto příkladem bych ráda poukázala na skutečnost, že člověk má ve své přirozenosti touhu po páchání činů jež jsou nám již podle Bible zapovězeny. Tyto odkazy na Bibli a na lidovou slovesnost v podobě pohádek či báchorek mají za úkol

nasměrovat naši pozornost zpět k Foucaultovy a jeho pojetí významu snu v dějinnosti lidské existence. Foucault nahlíží na sen v rovině významu pro vývoj lidské existence a komplexněji v rámci dějinnosti. Dle Foucaulta je minulost pro objektivní vývoj naší existence a světa zcela určující. Nezávisle na Foucaultovi Ernst Aeppli říká, že jsme s minulostí spojeni nejen prostřednictvím svých zážitků, ale jako lidé se samotnými dějinami lidstva. Sen má tu možnost nám dát zprávu, pokud se naše situace rovná či přibližuje situaci z minulosti pro lidstvo typické nebo zásadní. Aeppli onu zprávu nazývá „praobrazem“. *„Těch používá tehdy, když naše nitro individuálně prožívá některou z prazákladních situací lidské existence.“* (Aeppli 1996; 28). I když tito Foucaul a Aeppli nahlíží na danou problematiku, každý z jiného úhlu, v tomto momentě můžeme sledovat jejich shodu ve významu dějin pro lidskou existenci v souvislosti se snem.

Vrátíme-li se k myšlence určité projekce našich tajných tužeb a osvobození svého *Já* ve snech. Propojíme-li tuto myšlenku s úlohou dějin v naší existenci, dojdeme k onu inspiračnímu zdroji pro moji praktickou část práce. Tyto dva podněty ve mně evokovaly látku, pro zpracování, starou jako je lidstvo samo. Tou látkou jsou lidské hříchy. Domnívám se, že hřích je pro lidstvo stále aktuálním tématem. Ať už jsme věřící či ateisti. V našich životech se stále objevuje a nemusíme jej přímo označovat jako hřích. Avšak vzpomeňme si kolikrát jsme toto označení mimoděk použili ve spojení s naší každodenní činností? Ženy kolikrát „hřeší“, když si dopřávají více kulinářského prožitku než povolují reklamy na štíhlou linii. U mužů „prohřeškem“ může být větší náklonnost k domácímu sofa, než ke své zákonné manželce. Jakkoli tyto příklady vyhlížejí banálně, mají svá faktická pojmenování. První příklad by mohl být opisem pro hřích, který nese označení obžerství, druhým hříchem je lenost. Obžerství a lenost náleží mezi následující hříchy, jež jsou: lakota, pýcha, závist, hněv a smilstvo. Všeobecně jsou tyto hříchy známy pod názvem, sedm smrtelných hříchů.

5.1. Sedm smrtelných hříchů

Sen je absolutní odhalení etického obsahu, srdce obnažené. (Foucault 1995; 36)

Pýchu, lakomství, smilstvo, závist, nestřídmost, hněv a lenost - takto znal smrtelné hříchy středověk. V této době byly spíše uváděny jako těžké hříchy. Zkoumáme-li dál historii hříchu, nalézáme dělení hříchu na těžké a lehké i u sv. Augustina⁷ v jeho spisech. Sv. Augustin říká, že dělení hříchu na lehké a těžké nenáleží lidskému úsudku, ale toto rozhodnutí je pouze výsadou Boží. Různé způsoby rozdělování a vnímání hříchu uvádím z toho důvodu, že nelze jednoznačně označit pýchu, lakomství, smilstvo, závist, nestřídmost, hněv a lenost za smrtelné hříchy. I historické prameny na tyto hříchy mají různorodé názory a též je rozdílně označují. „*Navíc at' jsou hříchy sebevětší a sebezohroživější, přemění-li se ve zvyk, začne se o nich věřit, že jsou malé nebo žádné; a jde to tak daleko, že se zdá, že je nejen není třeba skrývat,...*“ (sv. Augustin 2005; 127) Ačkoli tyto myšlenky pocházejí z přelomu čtvrtého a pátého století, domnívám se, že stále neztrácejí na aktuálnosti. Z toho důvodu si dnes již ani neuvědomujeme kořeny našich slabostí. V tomto ohledu, dle mého názoru, nehraje žádnou roli to, jestli jsme věřící či nikoli. Biblické příběhy jsou dokladem toho, že lidstvo odedávna sužoval boj s různými pocity a nástrahami mysli, jež následně byly pojmenovány jako hřích či neřesti. Neřesti mohou být spojeny s hlavními hříchy, které se v křesťanství rozlišují dle Jana Kassiána⁸ a svatého Řehoře Velikého⁹. Podle Jana Kassiána a sv. Řehoře Velikého jsou hlavními hříchy právě: pýcha, lakomství, závist, hněv, smilstvo, nestřídmost, lenost nebo zahálčivost. Hlavními hříchy se nazývají z důvodu, že plodí jiné hříchy a jiné neřesti. Smrtelné hříchy se odlišují v závažnosti jejich důsledků. „*Spáchat smrtelný hřích znamená volit úmyslně, to je vědomě a dobrovolně, skutek, který je ve vážném protikladu k Božímu zákonu a k poslednímu cíli člověka. Smrtelný hřích v*

---

⁷ Svatý Augustin (354-430), biskup a učitel církve, je největší otec křesťanského Západu. Jeho víra byla stvrzena křtem roku 387 v Miláně Augustina o Velikonocích. Roku 396 nastoupil na biskupský stolec. Odtud zahájil apoštolskou činnost, kterou dokládají Augustinovy spisy. Nejznámějším Augustinovým spísem je dílo O Boží obci.

⁸ Kassián (Iohannes Cassianus) svými spisy trvale ovlivňoval šíření a utváření západního mnišství. Narodil se asi kolem roku 360 pravděpodobně v provincii Scythia minor (jižně od ústí Dunaje). Zemřel pravděpodobně v letech 430-435. (<http://www.iencyklopedie.cz/jan-kassian/>, 1. 3. 09, 13. 30)

⁹ Narodil se kolem roku 540 v Římě. Působil jako papežský legát u císařského dvora v Konstantinopoli (579-585). Byl zvolen za papeže (590) v době, kdy v Itálii řídil mor a hlad jako následek langobardských nájezdů a válek. (<http://www.iencyklopedie.cz/rehor-i-veliky/>, 1. 3. 09, 13. 40)

nás ničí lásku, bez níž je nemožná věčná blaženost. Když hříšník tohoto hříchu nelituje, odsuzuje se k věčné smrti.“¹⁰

Musíme vzít v potaz, že jednotlivé výklady se mohou též lišit vzhledem vykládání jednotlivých církví. Například Pravoslavná církev hříchy dělí na :

- hříchy hlavní
- hříchy proti Duchu svatému
- hříchy do nebe volající
- hříchy cizí

6. HLAVNÍ HŘÍCHY

Proč se hříchy hlavní nazývají hlavní? Pravoslavná církev uvádí tuto definici: *„Tyto hříchy se nazývají hlavními hříchy, protože každý z nich je jakoby hlavou nebo pramenem, ze kterého vyvěrají nové hříchy.“* (Pravoslavná církev 1994; 140). Nyní se nabízí objasnit definici hříchu. Co je to vlastně hřích? Opět jsem čerpala z Pravoslavné církve. Ta uvádí hřích jako „slovo“, skutek nebo touhu proti věčnému zákonu. Hřích je vnímán jako provinění proti rozumu či správnému svědomí. *„... je to přestupek v řádu pravé lásky k Bohu a bližnímu, kvůli zvrácenému lpění na jistých dobrech.“* (Pravoslavná církev 1994; 140)

Z katechetických spisů vyplývá, že hlavní hříchy plodí jiné a přiznejme si, mnohdy nám neznámé „hříchy“ jako je nenávisť, hrubost atd. Položme si tedy otázky: co jsou vlastně hříchy zač? Co člověka obyčejně svádí k hříchu? Na tyto otázky může nalézt odpovědi v katechismu výše uváděné Pravoslavné církve. Dle tohoto katechismu člověka k hříchu svádí pokušení a příležitost. Těmi příležitostmi jsou myšleny osoby a místa, které nás mohou ke hříchu svést. Zamyslíme-li se nad těmito tezemi, zajisté každý z nás si vybaví různé druhy osobních potencionálních nástrah a nebezpečí pro naši mysl a „mravní“ zásady, které jsou právě ukryty v podobách třeba i našich přátel a oblíbených míst na která chodíme. Proto není divu, že mysl naše každodenní sebezapření ventiluje mimo jiné i prostřednictvím snů a jejich obsahů.

---

¹⁰ On-line; http://www.katechismus.cz/paragraf.php?sel_paragraf=1874 , staženo: v 21:30, 25.3.2009

Svody ke zhřešení jsou v dnešní společnosti téměř na každém kroku. Díky dnešní konzumní společnosti, ve které jde především o uspokojování lidských tužeb ohledně majetku - blahobytu. Nároky vzrůstají i na člověka jako takového. Člověk proto pozvolna a snad i nevědomě podléhá těmto zvýšeným nárokům, jen aby „udržel krok“ s ostatními. Náhle se stává moderní člověk malou přehlídkou všech zmiňovaných hříchů.

6.1. Pýcha

Pýcha je vnímána dle Písma jako největší hřích ze všech sedmi. Člověk se vzpouzí Bohu, náhle by rád zastoupil jeho místo. „*Pyšný je ten, kdo se považuje za lepšího než ve skutečnosti je, a žádá aby ho lidé více ctili než zasluhuje.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140) I v dnešní době můžeme nahlížet na pýchu komplexněji, jako na „chorobu“ celého lidského pokolení. Člověk se cítí být neporazitelným. On je ten, kdo je na výši a neohroženě si klesí cestu kupředu ke své spokojenosti a pohodlí. Bez ohledu na to, jaký dopad má jeho jednání.

6.2. Lakota

Nadbytek materiálního zabezpečení může probouzet touhu po stále větším blahobytu. V člověku se probouzí nenasytná chamtivost, kterou vystihuje i lidové rčení – „s jídlem roste hlad.“ „*Lakomý je ten, kdo příliš miluje svůj majetek a nekoná skutky milosrdenstva.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140) Katecheze uvádí, že lakomci se dopouští největších zločinů. Příkladem je apoštol Jidáš, který z lakomství zradil Ježíše Krista.

6.3. Smilstvo

Společnost je dnes podstatně tolerantnější k otázce sexuality a mezilidským vztahům než dříve. V Bibli je hříchem spojení muže a ženy za jiným účelem než plození potomků. U mnohých tento „přestupek“ dnes již spíše vyvolá usměv na tváři. V době jakéhosi „kultu těla“, kdy veškerý reklamní marketing je nastaven, právě tímto směrem. Sex-appeal, vášeň, smyslnost – to jsou synonyma pro dnešního moderního člověka. Mnohdy jen uměle vytvořená. „*Smilný je ten, kdo se oddává*

myšlenkám a žádostem nestydatým a kdo hovoří a počíná si nestydatě.“ (Pravoslavná církev 1994; 140)

6.4. Závist

Závist je hříchem všudypřítomným. Pokušení k činům podníceným závistí, jsou dnes na každodenním pořádku. Člověk člověku závidí, to co sám nevlastní, to po čem touží. Tyto touhy mohou vést k činům jako je krádež či vražda. V biblickém příběhu ze závisti zabil Kain svého bratra Ábela. Ze závisti pochází nenávist. „*Závistivý je ten, kdo se hněvá, když se druhému daří dobře a kdo bližnímu přeje, aby se mu vedlo zle.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140)

6.5. Obžerství (Nestřídmost)

Ikonou moderní společnosti je štíhlý, krásný člověk plný sil. Dle těchto parametrů, s hříchem obžerství máme co dočinění my všichni, kdož netrýzníme svá těla všelijakými lektvary pro „zdokonalení“ linie našich postav. Ovšem původní význam spočíval ve vyvarování se nestřídmého způsobu života, který zastírá a unavuje mysl pro duchovní činnost. „*Nestřídmý je ten, kdo příliš jí nebo pije.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140)

6.6. Hněv

„*Hněvivý je ten, kdo se oddává zlosti, když se mu něco nelíbí.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140) Hněv je příčinou sporů, nepřátelství a pomstychtivosti. Svatý Augustin ve svých spisech uvádí, že stane-li se z hříchu zvyk, přestane být i takto vnímán. Člověk moderní se naučil dávat volný průchod svým emocím. Avšak, poznáme dnes, kde je ta hranice, jež vymezuje míru přijatelnosti těchto emocí?

6.7. Lenost

Kdo je líný? „*Líný je ten, kdo se vyhýbá práci a rád setrvává v nečinnosti.*“ (Pravoslavná církev 1994; 140) Svody k tomuto hříchu jsme zřejmě pocítili alespoň jednou v životě každý. Bible spíše ukazuje lenost ve smyslu zanedbávání duchovních povinností. Dnes lenost spojujeme častěji s naší tělesnou stránkou. Homo sapiens sapiens je čím dál tím více pohodlnější. Vztáhneme-li toto na celou antropogenezi¹¹, můžeme na zřetelných poznacích ve vývoji sledovat zakrnění či ochabnutí svalů a jiných částí těla člověka, důsledkem postupného vývoje civilizace.

Přiblížením charakteristik jednotlivých hříchů a konfrontováním jejich biblického pojetí s moderní společností, jsem chtěla doložit, že podněty, činy jež křesťanský svět definuje jako hříchy jsou všudypřítomné, ač je nemusíme přímo nazývat hříchy a nemusíme si jejich přítomností být vědomi. Ovšem naše podvědomí, tyto podněty zpracovává a toto úsilí může vyústit v náš sen. Dokladem těchto úvah mohou být různé psychologické i psychiatrické studie. Jednou z mnoha je kniha *Stíny duše* Anne Maguirové¹², ve které popisuje zkušenosti ze své dlouholeté praxe. Kapitoly knihy pojednávají o jednotlivých hříších a jsou s nimi spojovány různorodé příběhy pacientů, se kterými se setkala za svoji praxi. V mnohých případech, hrála důležitou roli analýza snů, ze které vyplynulo právě propojení snů a hříchů v nás zakotvených.

---

¹¹ antropogeneze je proces biologického vývoje primátů od třetihor až po současného člověka.

¹² Anne Maguirová je lékařka s dlouholetou praxí v Londýně a Paříži. Studovala na Institutu C. G. Junga v Curychu a následně působí jako psychoterapeutka v Londýně.

7. PSYCHOANALÝZA SIGMUNDA FREUDA

Rozkrývání podstaty a významů snů v psychoanalýze¹³ je častým postupem, při znovunalézání rovnováhy lidské psychiky. Freud byl pro Foucaulta v mnohém inspiračním zdrojem. Foucault se sám zprvu ve svém bádání zabýval psychologíí a zkoumal i psychopatologické jevy. Na Freudovy poznatky se odvolává i ve studii *Sen a obraznost*.

Bádání Sigmunda Freuda znamenalo pro 20. století převrat v pojetí psychologie snů a jeho důsledek na lidskou psychiku. Freud objevil nové souvislosti v této oblasti psychologie. Freud pochopí, „...že *sen není fyziologický, nýbrž psychický fenomén, a že je rozhodující měrou vyvolán psychickými zážitky*.“ (Aeppli 1995; 116) Avšak přes zlomovost Freudových poznatků jej mnozí kolegové z oboru kritizovali za poněkud jednostranný a zjednodušený přístup k věci. Freud dle některých až příliš přeceňoval důležitost pudové stránky člověka. Zdůrazňoval především touhu po sexuální slasti. On sám ji nazývá *touhou po slasti* a staví ji proti *principu reality*. Podle Freuda, se tato silná touha střetává s principem reality, „*vyžadujícího*“, od člověka jistě přizpůsobení společenské morálce a realitě. A právě toto omezení svých pudů dělá člověku velké potíže. Freud své teorie o sexuálních slastech a zejména o těchto touhách mezi rodiči a potomky dokládá bájí o Oidipovi. Z tohoto pojetí se následně zrodí známý termín Oidipovský komplex¹⁴. Freud dále rozpracovává pojetí incestu a propojuje ho s našimi pudy a jejich ovlivňování snů. Ony bezuzdné touhy, které nás pronásledují ve snech se skrývají dle Freuda v nevědomí. Tyto touhy se na povrch z nevědomí dostávají pomocí psychoanalýzy. Freud při psychoanalýze snů používal metody volných asociací.

Freudovi je do dnešní doby vytýkáno, i přes jeho zásadní objevy v oblasti psychoanalýzy snu, že výsledné obsahy snů mají jakousi povinnost být povahy sexuálních žádostí a tužeb. Ovšem, jak píše Ernst Aeppli v knize *Psychologie snů*,

---

¹³ Psychoanalýza je považována za nejstarší směr hlubinné psychologie jejímž zakladatelem je S. Freud. Svými objevy v oblasti lidské psychiky otevřel možnosti vědeckého zkoumání v její nevědomé sféře. Největší význam přikládal Freud sexuální energii. Dle Freuda moderní člověk potlačuje své pudy do nevědomí. Freudova psychoanalýza měla i své kritiky v podobě Junga, Adlera a dalších. (Ottovo nakladatelství 2003; 278)

¹⁴ Oidipovský komplex je druhem komplexu, kdy dítě je (latentně) sexuálně fixováno na rodiče opačného pohlaví. (syn – matka) Oidipův komplex se formuje zhruba kolem 3.-5. roku života. O.komplex doplňují představy soupeření s druhým rodičem. (Ottovo nakladatelství 2003; 159)

takovéto zařazení není zcela jednoznačné a nutné. Odůvodňuje to tvrzením, že mnozí lidé umí přijmout své „temné stránky“ a vyrovnat se s nimi v harmonii společenských zásad a mravních norem.

8. POHYBY, SMĚRY A LINIE

Foucaultovým textem se prolíná souběžně s rovinou „obsahovou“ ještě jedna, v níž můžeme číst další „příběh“ obrazu a obrazivosti. Právě ona obrazivost, jíž si dovolím v tuto chvíli povýšit nad obraz je pro nás určující v tom smyslu, že udává jakousi dynamiku pohybu, směr, kterým se sen ubírá, než jej nabudeme ve vědomí při probuzení. Právě díky této síle ve snu odkrýváme pohyb naší existence směřující kamsi za nespoutanou svobodou, jež díky obrazivosti můžeme ve snu pocítit.

V momentech, kdy se Foucault vyjadřuje o pohybu naší existence v souvislosti s obrazivostí, objevují se v jeho textu termíny, které bychom spíše očekávali v textech matematicky či geometricky zaměřených. Ačkoli filosofie a matematika se vzájemně vůbec nevylučují. Již ve starověkém Řecku byli myslitelé ovládající obě „umění“. Mnohdy zapomínáme, že matematické či geometrické principy a zákony se nacházejí v nejjednodušších věcech a činech kolem nás a přitom nemusíme rozumět přesložitým vzorcům o několika neznámých. Tak jako tyto věci kolem nás mohou být v matematických vztazích, můžeme předpokládat, že do těchto vztahů je zahrnuta lidská existence potažmo i dějiny lidského bytí. Samozřejmě ne přímo ve smyslu, že bychom si vypočítali jakým směrem se bude ubírat naše existence, protože tato rovnice by měla mnoho proměnných a výsledek by nemusel být správný v důsledku třeba i nepatrných změn v počátečních podmínkách. Měla jsem na mysli spíše znázornění podoby pohybu existence. Jakkoli se nám mohou nyní zdát úvahy o znázornění pohybu existence podivné, v následujícím textu se pokusím o jejich vysvětlení a doložení na Foucaultově studii.

Když Foucault analyzuje již výše zmíněnou obrazivost v souvislosti s lidskou existencí používá slovní spojení typu: „...souřadnice ve směrech existence“, „příčný

řez, „prvotní rozměry“, „průsečky“ atd. Budeme-li jeho text sledovat dál nalezneme v něm i spojitost obrazivosti a pohybu existence s dějinností lidského bytí. Foucault pokládá pohyb či směřování existence za podstatný prvek pro její dějiny. „...Foucaultovým výtěžkem analýzy snu a imaginace nejsou snové, resp. sněné fenomény ve všech svých významových poukazech, nýbrž podstatné směry existence, které tvoří jakoby antropologickou strukturu celých jejích dějin.“ (Foucault 1995; 72)

Toto propojení všech „činitelů“, na které je naše pozornost zaostřena, ústí v další důležitý moment celé snové „anabáze“. Je jím úloha dějin v lidském bytí. Na toto téma se vyjádřilo mnoho filosofů zkoumajíc vliv dějin na naše soudobé konání jak ve smyslu historie tak i antropologického vývoje. Foucault dochází též k otázce významu dějin a jeho rozřešením je toto tvrzení. „Existenciálním východiskem dějin je možnost opakování.“ (Foucault 1995; 75) Ono opakování dějin, pokud na něj budeme nahlížet jako na možný způsob pohybu, je další indicií pro výsledný obraz pohybu existence.

Naše úsilí vysledovat podobu pohybu existence má jeden důvod. Je jím snaha, tento pohyb zaznamenat v určité podobě obrazu, který se bude prolínat cyklem fotografií zpodobňující proces jakéhosi osvobození našich tužeb a pudů spoutaných šedí morálních a etických norem každodennosti.

8.1. Grafický záznam pohybu existence

Tolikrát zmiňovaný pohyb existence je pro nás v tuto chvíli důležitý z hlediska grafického záznamu. Uvědomuji si, že nyní přizpůsobuji skutečnost subjektivnímu pohledu na věc. V tomto okamžiku se dostáváme k upřesnění oné existence. Jak na ní lze nahlížet? Z pohledu existence celého lidského bytí v dějinách lidstva? Či z pohledu jednotlivce, jedné existence z mnoha? Domnívám se, že v tomto případě ať již budeme postupovat od obecného k jednotlivému, vždy dojdeme k vzájemné provázanosti a nelze je striktně oddělit. Existence jedince je, dle mého názoru, ovlivňována dějinností svého druhu. Každý jedinec je součástí velkého „mechanizmu“, který se ubírá svým směrem. Ovšem čím by byl tento

„mechanismus“ bez svých jednotlivých částí? Jaký by měl význam? Tyto otázky jsou třeba brát v potaz. Odpovědi na ně formují výslednou podobu ztvárnění pohybu naší existence.

Zjednodušíme-li problematiku grafického znázornění pohybu, můžeme si pod tímto pojmem představit třeba tužku uchopenou v ruce, která po vyvinutí určitého pohybu paže, zanechá na podkladě stopu /zápis tohoto pohybu. Nebo vzhledneme-li na oblohu, křížují ji linie vysrážené vody, kterou produkují motory letadel během letu. Tyto linie jsou také určitý způsob záznamu o pohybu letadla. Takovéto záznamy pohybu „objektů“ se nazývají trajektorie¹⁵. Můžeme tedy předpokládat, že pohyb naší existence má svoji trajektorii? Pokud bychom v tuto chvíli „zhmotnili“ existenci právě v podobě jedince a přirovnali jej obrazně k hmotnému bodu, trajektorii lze předpokládat. Onu trajektorii můžeme vnímat jako pomyslnou cestu, kterou jsme za svůj dosavadní život ušli.

Při rozhodování o typu zpodobnění pohybu naší existence, pro mě bylo směrodatných několik podmínek, které vyplývají z Foucaultova textu. Několik podmínek zde uvádím.

- právoplatné zobrazení trajektorie
- zobrazení by mělo obsáhnout jak linii existence jedince tak dějinnou
- zahrnuta by měla být i teze o možnosti opakování dějin
- znázornění Binswangerem zdůrazňovaného stoupání a klesání – pohyb spojený se jsoucнем.

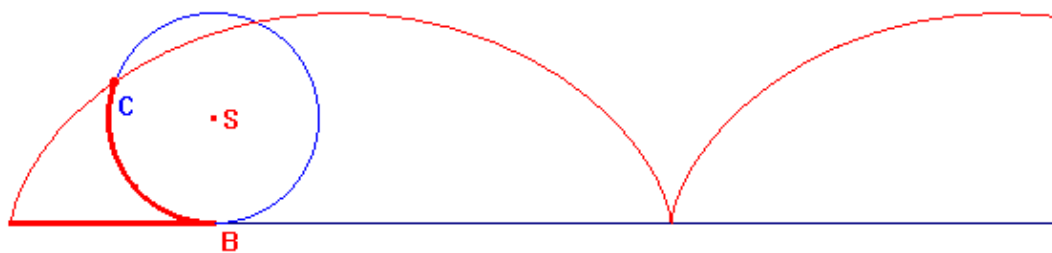
Tyto podmínky mě inspirovaly pro křivku Cykloidu, která dle mého názoru, vyhovuje výše uvedeným kritériím.

---

¹⁵ Trajektorie je geometrická čára, například kružnice, přímka, elipsa, parabola, kterou opisuje hmotný bod při svém pohybu. (Ottovo nakladatelství 2003; 258)

8.2. Cykloida

V matematicko-fyzikálním světě se cykloida¹⁶ definuje jako křivka, kterou opisuje bod na obvodu kola, které se valí po rovině. Z počátku nám může přirovnání cykloidy k Foucaultovým tvrzením o pohybu existence připadat poněkud nesourodě. Avšak po podrobnějším přiblížení, můžeme nalézat určité shody v ideovém základu. Samozřejmě tím nemyslím, že by Galileo Galilei chtěl cykloidou vyjádřit některé souvislosti s lidskou existencí, ale její vlastnosti v přeneseném smyslu můžeme uplatnit právě na Foucaultem popsany pohyb existence v souvislostech s dějinností. Zde pro ukázkou uvádím náčrt cykloidy na kterém objasním své úvahy o podobě pohybu existence jak popisuje Foucault.

Jak jsem výše uvedla definici cykloidy, je to trajektorie bodu na kružnici která se valí po přímce. Z nákresu cykloidy si nyní můžeme názorně odvodit mé úvahy o pohybu existence na základě Foucaultových myšlenek.

Cykloida je na obrázku červenou linií, která vytváří opakující se „obloučky“. Červená linie je trajektorií bodu, jež je na náčrtu označen písmenkem B. Tento bod B je umístěn na kružnici a jejím valením po přímce se posunuje. Na obrázku je tento posun zvýrazněn zesílenými červenými tahy. Též můžeme sledovat posun bodu B, který se posunul odvalováním kružnice po přímce a je následně označen písmenem C. V přeneseném slova smyslu, bychom náčrt cykloidy mohli vykládat tímto způsobem. Kružnice představuje onen „mechanismus“ do kterého jsme začlenění my

¹⁶ Zájem o cykloidu vznikl pravděpodobně ve starověkém Řecku, ovšem první zmínky jsou z 14. a 15. Století od filosofů a matematiků Mikuláše Kusánského a Charlese de Bouvelles. Cykloidou byl přímo fascinován Galileo Galilei, který o ní napsal spis v roce 1599. V tomto spise ji pojmenoval. S cykloidou jsou spjaty další slavná jména jako byli Newton, Pascal nebo architekt Wren. (<http://fyzmatik.pise.cz/91601-cykloida-a-brachistochrona.html>, 1. 3. 09, 15. 10)

jako jedinci. Každý sám za sebe a „svoji existencí“. „Mechanismus“, který „má“ vlastní způsob existence. Bod B představuje jednoho jedince z mnoha, který je propojen s oním celkovým „kolosem“. Obrazně řečeno, každý sám si utváříme své malé osobní dějiny, svoji historii, ale zároveň pomáháme spoluutvářet dějiny širšího významu nejen s důsledkem pro lidské pokolení. Takto propojení vytváříme trajektorii, jejímž charakteristickým rysem je opakovatelnost – cykličnost. Ovšem musíme vzít v úvahu dráhu, po které se celý „mechanismus“ ubírá. Tou dráhou je přímka, která může vést do nekonečna. To zapříčiní, že i do nekonečna se opakující proces, nikdy nedospěje do počátečního/výchozího místa. Tudíž si dovolím tvrdit, že výše zmíněné Aeppliho „praobrazy“, které prožíváme ve snech, jsou odrazem jakési zkušenosti z minulosti, leč tuto zkušenost my již vnímáme pouze zprostředkovaně s jistými odlišnostmi. Nicméně to nám stále nebrání v sobě nacházet jejich pozůstatky a odkazy na onu minulost. Tak jako každý pes má v sobě kousek vlka, tak i my si v sobě neseme odkazy svých předků. Tato myšlenka je vyjádřena i v křesťanství. *„A tak skrze jednoho člověka přišel do světa hřích a skrze hřích smrt, a ta přešla na všechny lidi, protože v něm všichni zhřešili. Řím 5, 12“* (sv. Augustin 2005; 96)

9. VÝTVARNÉ POJETÍ

Nyní bych ráda navázala na praktickou část mé diplomové práce. Zde se budu zabývat formou zpracování tématu. V úvodu jsem nastínila, že se jedná o cyklus černobílých fotografií, které jsou doplněny o manuální zásah v podobě kresby.

9.1. Idea cyklu fotografií

Nasadě je otázka, proč jsem si vybrala právě fotografii jako prostředek ztvárnění? Fotografie je všeobecně v dnešní době velmi populární médium. Jednou z jejích předností, přitažlivých pro moderního člověka je její přesnost a rychlost zobrazení. Tato charakteristika byla do jisté míry rozhodující i pro tuto mojí volbu. Ovšem ne s úmyslem, jaksi uspíšit proces ztvárnění praktické části. Tyto vlastnosti pro mne byly rozhodující spíše ve smyslu jakési konfrontace s povahou snu jako takového. Způsob zhotovení fotografie, je pro mnohé jen jednoduchý pohyb ukazováčku na ruce, který se podílí na procesu zobrazení, jež je rychlý a přesný. Díky tomuto zobrazení máme všichni spoustu „zmrazených“ momentů z našeho života, které si chceme tímto prostřednictvím opakovaně připomínat. Tak jako jsou neopakovatelné naše zážitky, tak jsou i neopakovatelné naše sny. Kolikrát jsme s námahou vzpomínali co se nám zdálo nebo jsme měli velmi příjemný sen, který v nás zanechal hluboký otisk a my jsme se snažili za každou cenu si ho připomenout. Sen je velmi pomíjivý. Nám vědomím zprostředkovaný obraz má latentní charakter. To jsou právě podněty, jež mne dovedly k tomuto způsobu ztvárnění. Téma snu, jehož formou zpracování je fotografie představuje pomíjivost oproti „umrtvení okamžiku“.

Fotografie jsou v černobílém provedení zpracovány klasickým procesem v temné komoře. Samotný proces vyvolávání fotografií nám může v jeho prvních krocích asociovat sen, jež se nám vynořuje ve spánku, právě tak jako fotografický obraz v lázni vývojky.

9.2. Fotografický cyklus

Snový výjev je kolikrát tak podobný divadelnímu představení. Mnohdy jsme herci v hlavní roli. A někdy v nás sen zase vzbuzuje pocit, jako bychom byli nestranní pozorovatelé – diváci v hledišti. I žánrově můžeme děje snů připodobnit komediím či tragediím. Přitažlivými zdroji inspirace námětů divadelních her jsou kolikrát různé báje a pohádky, ve kterých jsou skryty základní principy boje dobra se zlem, s nimiž jsme od nejranějšího věku seznamováni.

Text studie Michela Foucaulta *Sen a obraznost*, jistou měrou dovoluje subjektivně uchopit látku, kterou nám předkládá. Samozřejmě, že míra subjektivity se nesmí vzdalovat od faktů tohoto textu. Pro mne bylo směrodatným, při výtvarném vyjádření, Foucaultovo pojetí významu obrazu jako jednoho z výsledných vjemů, které v nás sen zanechá. Obraz je pro Foucaulta v tomto smyslu téměř nepodstatný. Obraz pojímá jako něco, co ubíjí veškerou podstatu snu. A proto se domnívám, že by bylo, zcela milně se pokoušet o ztvárnění obrazových fragmentů snů.

Ve fotografickém cyklu jsem se snažila vyjádřit jakýsi „proces“ naší mysli, jímž prochází během spánku. A to stále v souvislosti s Foucaulovými myšlenkami. Cyklus by tedy měl rozproudit divákovu fantazii a ne mu poskytnout jakousi konečnou a neměnnou informaci. „*Mít obraz, představu znamená tedy vzdát se představování a obrazivosti.*“ (Foucault 1995; 61). Opět uvádím citaci Foucaulta, pro upřesnění mého záměru. Jistým vodítkem, při zvažování podoby cyklu byla i podstata psychoanalýzy Sigmunda Freuda, jež se týká významů potlačování našich pudů, což se následně projevuje i do našich snů. Freud, jak je nám známo, svoji pozornost soustředí především na oblast sexuálních slastí. Tento pud, byl pro mne jakýmsi odrazovým můstkem k dalším „slastem“, jež naše pudová přirozenost může projektovat skrze nevědomí do snů. Nejsou to pouze sexuální touhy, které nám mohou komplikovat život s morálními společenskými zásadami. Tyto úvahy mě dovedly až ke křesťanské tematice sedmi hlavních hříchů, jež jsou popsány v Bibli. Tímto se myšlenkově vracíme zpět na úvod této kapitoly, kde zmiňuji význam základních pramenů, z nichž se učíme od dětství rozeznávat dobro od zla.

Cyklus deseti černobílých fotografií představuje jakýsi pomyslný život naší temné stránky mysli, která denně odolává svodům ke „zhřešení“ a čeká na dobu, kdy se ukládáme ke spánku, aby se mohla vymanit z okovů našeho bdělého vědomí a dopřát našim touhám, alespoň ve snu svobodu.

První dvě fotografie z cyklu, zobrazují spánkem osvobozené potlačované tužby, které jsou skryty v každém z nás. Ony tužby představuje latentní postava v černém. Odění modelek do černé a bílé má vlastní symboliku v klasickém zobrazení dobra a zla. Tyto fotografie jsou úvodem k následujícímu zpodobnění sedmi hlavních hříchů, jež mají představovat možné nástrahy i pro moderního člověka. Cyklus uzavírá fotografie procitání ze snu a následné potlačení, již bdělým vědomím, našich temných stránek, pro které hranice společenské morálky neplatí, a jež nás opakovaně noc co noc ve spánku posouvají ke svobodě.

Pro fotografování jsem ve výsledku zvolila několik modelek, z řad osob mně blízkých. Důvod proč jsem nepracovala s jednou modelkou, byla jednak částečná obava z následné jednotvárnosti a fádnosti a poté jistou roli ve výběru měly i povahové vlastnosti jednotlivých modelek. Autonomie ženy na fotografiích není náhodná. Z počátku fotografování jsem zkoušela pracovat i s mužem (modelem). Avšak po shlédnutí výsledných fotografií jsem dospěla ke zjištění, že žena působí v roli „hříšnice“ mnohem přirozeněji než muž. Jisté komplikace nastaly i v průběhu fotografování, kdy vyplynulo, že v mužské povaze chybí jistá míra teatrálnosti, kterou ženy mají přímo v krvi. V průběhu práce se mi volba ženy jako zhmotnění hříchu ještě více osvědčila a to vzhledem k biblickému pojetí ženy, jako původkyni prvotního hříchu. Právě žena byla TA, jež podlehlha pokušení hada a utrhla ze stromu rajské jablko.

Ve fotografickém cyklu jsem se snažila o prolnutí pozůstatků z dob minulých se světem dnešního moderního člověka. Pokud bychom se zaměřili na fotografie jednotlivě zjistíme, že tato snaha je u některých fotografií patrná zřetelněji u jiných méně. Toto vztahuji především k části cyklu s hlavními hříchy. Během fotografické práce jsem zjistila, že člověk od přirozenosti a snad i intuitivně má k některým „hříchům“ blíže. Z vlastní zkušenosti vím, že připravit fotografovanou „scénu“ tak, aby vystihovala charakter daného hříchu, bylo u některých velmi nesnadné. A

naopak někdy představy o výsledném výrazu fotografie byly již od počátku jasné. Do obtížněji zpracovatelných námětů, z cyklu, bych zařadila hříchy – pýchu, závist a hněv.

Fotografický cyklus je dále doplněn o manuální zásah v podobě lineární kresby, která je provedena v bílé tuši. Kresbou je znázorněna křivka trajektorie hmotného bodu. Tato křivka se nazývá cykloida. Cykloidou ideově navazuji na linii ve Foucaultově textu, ve kterém sleduje význam pohybu existence ve spojitosti se snem a obrazivostí. Kresba do fotografie je možným vyjádřením ideové vrstevnatosti Foucaultova textu Sen a obraznost a zároveň snahou o přesah samotného fotografického obrazu.

Jednoduchou lineární kresbu jsem zvolila z důvodu členitosti fotografií, jež by mohla být pro složitější kresebné zásahy ve výsledku jistým úskalím. Charakter linie se v průběhu práce měnil od jednoduchých sinusoid až po nynější cykloidu, která „žije“ svým vlastním příběhem a zároveň sceluje celý cyklus fotografií.

V prvopočátku, kdy jsem zvažovala jakou barvou provedu kresbu, jsem volila mezi červenou a bílou. Po několika pokusech s různými odstíny červené, která nakonec ve fotografiích působila příliš agresivně, jsem se rozhodla pro bílou, jež je vizuálně mnohem smířlivější. Navíc vlastnosti tuše se zcela slučují s povahou povrchu fotografií. Bílá tuš na pozitivě vypadá kultivovaně oproti hutné barvě, která v tomto případě nesplňovala mé očekávání.

9.3. Technické údaje o zhotovených fotografiích

Fotografie jsou pořízeny fotoaparáty: Praktica MTL 5B a Canon eos 300X. Snímky jsou nafoceny na černobílé kinofilmy 24x36mm, značky Fujifilm Profesional 400, Ilford XP2 Super (ISO400) a Kodak BW400CN. Zvětšeniny mají rozměr cca 45x60 cm a jsou zhotoveny na fotografický papír Fomaspeed (N 311) normální gradace s matným povrchem.

10. ZÁVĚR

Text Michela Foucaulta, *Sen a obraznost*, nás dovedl k poznání, že sen není pouhý fantazmagorický výjev, jenž mnozí zapomenou do několika minut po probuzení, aniž by se nad ním chvíli pozastavili. Foucaultovo osobité pojetí problematiky snu a jeho významu v lidském životě, potažmo v jeho existenci mi bylo inspirací pro tuto práci. Cílem mého textu nebyla snaha o filozofickou interpretaci Foucaultovy studie *Sen a obraznost*. V textu diplomové práce jsem se pokusila objasnit v čem mne Foucaultovo pojetí ovlivnilo při tvorbě fotografického cyklu s kresebnými zásahy.

Prostřednictvím Foucaultova nazírání nám byl představen svět snů, poněkud odlišným způsobem, než jsme zvyklí z různých populárních filmů či literatury. Foucault nás provedl jakoby „zákulisím“ našich snů, od kterého se odvíjí význam pro naši existenci. Nevýznamnými se pro nás, v průběhu práce, staly ony fragmenty obrazů, jež nám zůstávají v paměti po probuzení. Naopak důležitými jsou podněty, skrze které se rozpoutává pohyb naší obrazivosti. V mém pojetí jsou těmito podmínky naše temné stránky v podobě skrytých tužeb a přirozených pudů, které musíme dennodenně potlačovat, abychom nebyli v rozporu se společenskými a morálními konvencemi. A právě ve snu jsme od těchto svazujících konvencí osvobození.

Jakýmsi pomyslným mostem mezi světem moderního člověka a jeho minulostí mi byla biblická tematika hříchu, na které dokládám aktuálnost lidské touhy po překračování nastavených hranic. Projekce zkušeností minulosti do přítomnosti a následně budoucnosti je zanesena cykloidou, jež je nedílnou součástí fotografického cyklu.

11. SEZNAM LITERATURY

Svatý Augustin, Kyrlová M., Mareš P., Mašek R., Koupil O., *Katechetické spisy*, vyd. první, Krystal OP, Praha 2005, 184 s., ISBN 80-85929-78-3

Aeppli E., Starý R., *Psychologie snu*, vyd. první, Sagittarius, Praha 1996, 368 s. ISBN 80-901898-2-2

Blecha I; Brázda R; Březina J; et al., *Filosofický slovník*, vydání 2., Nakladatelství Olomouc s. r. o., Olomouc 2002, 463 s., ISBN 80-7182-064-4

Eribon D., Dvořáková E., *Michel Foucault (1926-1984)*, vyd. první, Academia, Praha 2002, 382 s., ISBN 80-200-0955-8

Foucault M., Sokol J., *Sen a obraznost*, Dauphin, Liberec 1995, 75 s.,

ISBN 80-901842-1-9

Maguirová A., Klepáč P., *Stíny duše*, vyd. první, Portál s. r. o., Praha 1999, 219 s. ISBN 80-7178-341-2

Nakladatelství Ottovo, *Ottova všeobecná encyklopedie, svazek A-L*, vyd. první, Ottovo nakladatelství, Praha 2003, ISBN 80-7181-938

Nakladatelství Ottovo, *Ottova všeobecná encyklopedie, svazek M-Ž*, vyd. první, Ottovo nakladatelství, Praha 2003, ISBN 80-7181-947-6

Pravoslavná církev, *Pravoslávny katechizmus*, Orthodoxos Kypseli, Tesaloniky – Grécko 1994, 197 s.

Schutte H., Vokoun J., *Ekumenický katechismus I*, vyd. první, Vyšehrad, Praha 1999, 264 s., ISBN 80-7021-267-5

INTERNET

<http://www.iencyklopedie.cz/jan-kassian/>, [1. 3. 09, 13. 30]

<http://www.iencyklopedie.cz/rehor-i-veliky/>, [1. 3. 09, 13. 40]

<http://fyzmatik.pise.cz/91601-cykloida-a-brachistochrona.html>, [1. 3. 09, 15. 10]

http://www.katechismus.cz/paragraf.php?sel_paragraf=1874, [25. 3. 09, 21. 30]

12. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Fotografie bez kresebného zásahu

skicy

skicy

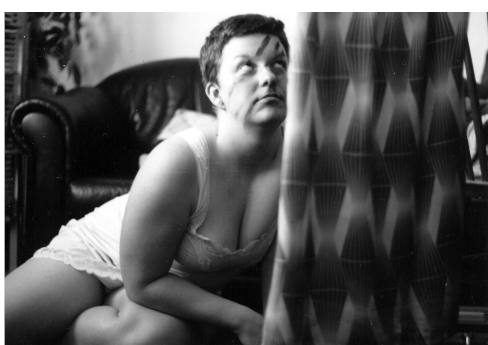
skicy

skicy

skicy

skicy

skicy

skicy

FOTOGRAFICKÝ CYKLUS S KRESBOU

